

جذاب سازی کلاسهای دینی

مردگان و نوجوانان

محمد اسماعیلی مبارکه

معاونت تبلیغ و آموزش های کاربردی حوزه های علمیه
اداره مطالعات و پژوهش های تبلیغی

سرشناسه: اسماعیلی مبارکه، محمد، ۱۳۹۰ -
عنوان و نام پدیدآورنده: جذاب‌سازی روش‌های دینی کودکان و نوجوانان /
محمد اسماعیلی مبارکه؛ [برای] معاونت تبلیغ و آموزش‌های کارآمدی حوزه‌های علمیه،
اداره مطالعات و پژوهش‌های تبلیغی،
مشخصات نشر: قم: ذکر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۳۲۸ ص.

ISBN: 978-600-6041-82-7: ریال ۱۶۰۰۰۰ .

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۲۵

موضوع: کلاسداری

موضوع: Classroom management

موضوع: تعلیمات دینی اسلامی -- راهنمای آموزشی

موضوع: Islamic religious education -- Study and teaching

موضوع: تدریس اثربخش

موضوع: Effective teaching

شناسه افزوده: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه. اداره کل مطالعات و پژوهش‌های تبلیغی

رده بندی کنگره: ۴ ۱۳۹۵ ج ۴۸ الف ۱۳ / LB ۳۰۱۳

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۰۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۶۷۰۷۲

انتشارات حکمت

جذاب‌سازی کلاسهای دینی کودکان و نوجوانان

نویسنده: محمد اسماعیلی مبارک

تهیه و تنظیم: معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه‌های علمیه

ناشر: ذکر

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۶۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۴۱-۸۲-۷

مرکز پخش:

قم، ۴۵ متری شهید صدوقی (ع)، خیابان فجر، خیابان دانش،
معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه‌های علمیه

تلفن: ۰۲۵-۳۲۹۳۳۱۹۰

فهرست مطالب

۲۳	 مقدمه
بخش اول: آموزش روش تنظیم محتوا	
۲۷	 پیشگفتار
۲۷	 مراحل برنامه
۲۸	 ۱. شروعه‌ها
۲۸	 ۲. روشها و قالبهای ارائه مفاهیم دینی
۲۸	 ۳. ایجاد تنوع و رفع خستگی
۲۸	 ۴. تکالیف و دعا
۲۹	 بخش دوم: تربیت دینی
۳۱	 مرحله اول: شروعه‌ها
۳۲	 انواع شروعه‌ها
۳۲	 الف) شروع با نام خدا
۳۲	 شکلهای مختلف شروع با نام خدا
۳۳	 ب) شروع با پرسش
۳۴	 نمونه‌ها
۳۵	 ج) شروع با نکات اخلاقی
۳۵	 نمونه‌ها
۳۷	 د) شروع با تشبیه
۳۸	 نمونه‌ها
۳۸	 ۱. حجاب، حافظ ارزشها

۳۸	۲. حجاب، عامل آسودگی
۳۹	۳. انسان و انتخاب راه
۳۹	ه) شروع با همخوانی سوره
۴۰	نمونه‌ها
۴۰	و) شروع با سلام و احوال‌پرسی
۴۱	ز) شروع با بیان نعمتهای الهی
۴۲	نمونه‌ها
۴۲	۱. نعمت چشم
۴۳	۳. نعمت بدن
۴۳	ح) شروع با خواندن شعر
۴۴	نمونه‌ها
۴۴	گل زه‌رایی
۴۶	سایر شروعها
۴۶	۱. با ذکر مصیبت
۴۶	۲. با خاطره
۴۶	۳. با داستان
۴۶	۴. با بیان تحقیق علمی
۴۷	۵. با گزارش علمی
۴۷	۶. با بیان نکات امیددهنده
۴۷	۷. تعریف، تمجید و تجلیل واقعی
۴۷	۸. با بیان یک اتفاق جذاب
۴۸	۹. بیان نکته‌ای جالب در مسیر کلاس یا محل تدریس
۴۸	۱۰. با یک جمله شوک‌آور

مرحله دوم: قالبها و روشهای ارائه مفاهیم دینی به کودکان و نوجوانان

۴۹	۱. شیوه تنوعی
۵۰	نمونه قرآنی
۵۳	پیامهای آیه
۵۶	نمونه حدیثی
۵۶	شعر:
۵۹	نکته‌ها:

فهرست مطالب ۹

۶۰	شرایط دوست خوب
۸۰	در روش تنوعی، برای مربی این امکان وجود دارد که ذیل یک آیه یا روایت تا
۶۱	مطلب متنوع پیرامون آنها بیاورد.
۶۲	۲. شیوه تلخیصی (فرمول بندی مطلب)
۶۲	نمونه اجرایی:
۶۲	فرمول سعادت:
۶۳	برنامه چهار ماده ای سعادت
۶۴	نکات آموزنده سوره
۶۴	پیام سوره
۶۴	نمونه های دیگر
۶۵	۳. شیوه شأن نزولی
۶۶	نمونه ها
۶۸	۴. شیوه طراحی و نقاشی
۶۹	نمونه احادیث و آیات قابل طراحی:
۷۰	نمونه حدیث قابل نقاشی:
۷۰	نمونه احادیث قابل طراحی و نقاشی:
۷۱	۵. شیوه قصه و داستان
۷۱	فواید استفاده از شیوه قصه و داستان
۷۱	محورهای بحث داستانی
۷۲	شرایط داستان و قصه
۷۳	۶. شیوه پرسش و پاسخ
۷۳	۷. شیوه جزوه درسی
۷۴	ویژگیهای جزوات درسی
۷۵	۸. روش کارگروهی در کلاس با دانش آموزان با مشارکت فعال
۷۵	اهداف جلسات هم اندیشی دانش آموزان
۷۶	آثار و فواید جلسات هم اندیشی دانش آموزان
۷۷	شرایط و ویژگیهای فراگیران جهت تأثیرگذاری بیش تر
۷۸	الف) روش بارش فکری
۷۸	اهداف
۷۹	فواید و ثمرات
۷۹	شرایط و آداب

۱. گروه سازی و شرح قوانین کارگروهی ۸۰
- چند نکته ۸۰
۲. مشخص کردن شرایط و قوانین کارگروهی ۸۰
۳. امضای توافق نامه اخلاقی ۸۱
- مفاد توافق نامه ۸۱
۴. مکان و زمان اجرای روش بارش فکری ۸۲
۵. انتخاب موضوع مناسب ۸۳
- نکته ۸۳
۶. سؤالات اصلی «دین» با توجه به شاخصه ها ۸۴
- چالشفت سؤال اصلی؟ ۸۴
- موضوعات فقهی موضوع دین ۸۵
۶. فعالیت گروه ۸۶
۷. بررسی و تصویب نظرات ۸۷
- نمونه یک درس ۸۷
- موضوع: ضرورت و روم دین ۸۷
۱. دین چیست؟ ۸۷
۲. چرا دین لازم است؟ ۸۷
۳. پیام اصلی دین چیست؟ ۸۸
۴. دین نزد خدا چیست؟ ۸۸
۵. دین از ما چه انتظاری دارد؟ ۸۸
۶. ما از دین چه انتظاری داریم؟ ۸۹
۷. آثار و فواید دینداری و ایمان به خدا چیست؟ ۸۹
- ملاکهای ارزیابی ۸۹
- فرم ارزیابی مربیان ۹۱
- (ب) روش تصمیم گیری ۹۲
- نکته: ۹۲
- نمونه سؤالات پیشنهادی برای اجرای این روش ۹۲
- (ج) روش ابتکار در سؤال ۹۳
- چگونگی اجرا ۹۳
- فواید این کار ۹۴
- نمونه ها ۹۴

۹۴	نمونه سؤالات موضوع‌بندی شده
۹۴	دروغ
۹۵	دقت در کارها
۹۵	وظیفه‌شناسی
۹۵	وفای به عهد
۹۵	د) روش ابتکار در جواب
۹۶	چگونگی اجرا
۹۶	امتیازات این روش
۹۶	نمونه سؤالات کلی
۹۷	نمونه سؤالات موضوعی
۹۷	هدف زندگی
۹۷	ه) روش درات در موضوع
۹۷	فواید
۹۷	مراحل اجرایی روش
۹۹	و) روش تحقیق
۹۹	چگونگی اجرا
۹۹	تذکر
۱۰۰	ز) روش بازی
۱۰۰	اهداف استفاده از روش بازی
۱۰۱	چند نمونه بازی
۱۰۱	نمونه دوم
۱۰۲	نمونه سوم
۱۰۲	نمونه راه کارهای فعال سازی کودکان در کلاس همراه با بازی
۱۰۳	سایر نمونه‌ها
۱۰۷	ح) روش افزایش بصیرت دینی
۱۰۷	۱. داشتن فکر و اندیشه و تجزیه و تحلیل مسائل
۱۰۸	۲. شناخت حقیقت ولایت
۱۰۹	۳. دوراندیشی
۱۰۹	۴. پیروی از عالمان و ارسته
۱۰۹	۵. رعایت ایمان و تقوای الهی
۱۱۰	۶. عبرت گرفتن از مسائل گوناگون

۷. ذکر و یاد الهی	۱۱۰
۸. پیمودن مسیر اهل بصیرت	۱۱۱
۹. افزایش شناخت دینی	۱۱۱
ط) روش تأثیرگذاری و رشد مفاهیم دینی در کودکان	۱۱۲
ی) روش ترسیم فضای مناسب مذهبی در آموزش مفاهیم دینی	۱۱۲
ک) روش پیوند مفاهیم دینی با واقعیات زندگی (زمینی کردن مفاهیم آسمانی)	۱۱۳
ل) روش موضوع شناسی	۱۱۵
نونهالان (۴ - ۷ سال)	۱۱۵
کودکان (۷ - ۱۲ سال)	۱۱۵
نوجوانان (۱۲ - ۱۶ سال)	۱۱۵
جوانان (۱۶ - ۲۰ سال)	۱۱۶
اصناف	۱۱۶
اقشار مختلف	۱۱۶
شیوه های نوین بیان احکام	۱۱۶
مقدمه	۱۱۶
قالبها و شیوه های آموزش احکام	۱۱۸
۱. بیان احکام در قالب سؤالات هوش	۱۱۸
۲. شیوه توضیحی	۱۱۹
۳. شیوه القای غیر مستقیم (بیان احکام در قالب داستان)	۱۲۱
داستان سعید و انگشت کوچکش	۱۲۲
۴. شیوه پرسش و پاسخ	۱۲۳
نمونه ها	۱۲۴
۵. شیوه یادگیری فردی در قالب مسابقات حضوری	۱۲۶
۶. شیوه تقریر و تحریر یا بیان احکام در قالب جزوه درسی	۱۲۶
نمونه ها	۱۲۷
درس اول: احکام سلام کردن	۱۲۷
درس دوم: احکام قرآن	۱۲۸
درس سوم: احکام صدقه	۱۲۸
روش و قالب انواعی	۱۲۹
الف) دوست بد:	۱۲۹
ب) دوست خوب:	۱۳۰

فهرست مطالب ۱۳

دوستان نمونه:	۱۳۱
فهرستی از روشهایی که در زمینه ارائه مفاهیم دینی به کودکان و نوجوانان تدوین شده است:	۱۳۱
مرحله سوم: رفع خستگی	۱۳۵
مقدمه	۱۳۵
نکاتی درباره مسابقات	۱۳۵
انواع مسابقات	۱۳۷
مسابقات پرسشی	۱۳۷
الف) مسابقات با پرسشهای کوتاه	۱۳۷
۱. مسابقات اخلاقی	۱۳۷
۱. مسابقات تربیتی	۱۳۹
۳. مسابقات اعتقادی	۱۴۱
۴. مسابقات قرآنی و نماز	۱۴۲
۵. مسابقات احکام	۱۴۵
۶. مسابقه هوش	۱۴۶
۷. مسابقه اولینها	۱۴۶
ب) مسابقه با پرسشهای تفصیلی	۱۴۷
۱. متنهای ادبی	۱۴۷
۲. خاطرات	۱۵۰
۳. معماها	۱۵۰
۴. اشعار	۱۵۱
مسابقه عملی (میان پرده ها)	۱۵۱
الف) متوسطه دوم	۱۵۲
ب) متوسطه اول	۱۵۴
ج) ابتدایی	۱۵۹
مرحله چهارم: تکالیف و دعاها	۱۶۵
تکالیف	۱۶۵
تکلیف برای کودکان، نوجوانان و جوانان	۱۶۵
الف) تکلیفهای عملی	۱۶۵
ب) گفتار دلنشین	۱۶۷
ج) پیام اعضای بدن (دست)	۱۶۷

۱۶۸	تکلیف برای نوجوانان
۱۶۸	الف) کلام وحی
۱۶۹	ب) دوستان
۱۶۹	ج) به خودتان نمره دهید!
۱۷۰	تکلیف برای جوانان
۱۷۱	الف) نسیم حیات
۱۷۱	ب) مفاهیم قرآن
۱۷۸	پاسخنامه سؤالات مفاهیم قرآن کریم
۱۷۸	ج) جدول احکام، عقاید و هوش
۱۷۹	د) حد قطره معرفت
۱۸۰	ه) کدام آیه کدام سوره؟
۱۸۰	دعاها
۱۸۱	گلها
۱۸۱	پرندگان و حیوانات
۱۸۲	اشیاء
۱۸۲	نکات اعتقادی
۱۸۲	الفاظ زیبا

بخش دوم: تربیت شناخت و تربیت دینی دانش آموزان

۱۸۷	تربیت دینی کودکان و نوجوانان (دانش آموزان)
۱۹۱	تعریف تربیت
۱۹۳	شناخت ویژگیها، عواطف و احساسات کودکان و نوجوانان
۱۹۳	الف) ویژگیهای عاطفی کودکان ۷ - ۸ ساله
۱۹۴	ب) ویژگیهای عاطفی کودکان ۹ - ۱۰ سالگی
۱۹۵	ج) ویژگیهای عاطفی نوجوانان ۱۱ - ۱۲ ساله
۱۹۶	د) ویژگیهای نوجوانان ۱۲ - ۱۶ ساله
۱۹۷	مراحل رفتار اجتماعی در نوجوان
۱۹۷	الف) پسران
۱۹۸	ب) دختران
۱۹۸	عوامل مؤثر در هیجانهایی نوجوانی

نیازهای نوجوان.....	۱۹۹
مشکلات دوران نوجوانی.....	۲۰۰
الف) مشکلات مربوط به رشد بدنی.....	۲۰۱
ب) مشکلات مربوط به شخصیت.....	۲۰۱
ج) مشکلات خانه و خانوادگی.....	۲۰۱
د) مشکلات وضع و موقعیت اجتماعی.....	۲۰۱
ه) مشکلات و مسائل دینی و اخلاقی.....	۲۰۲
تدابیر نوجوان برای برخورد با مشکلات.....	۲۰۲
نقش مربی در برخورد با مشکلات نوجوان.....	۲۰۳
نقش خودآرزی، عزت نفس در تربیت.....	۲۰۵
عوامل افزایش عزت نفس کودکان و نوجوانان.....	۲۰۵
روشهای افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان.....	۲۰۶
موارد از بین بردن عزت نفس.....	۲۰۷
عوامل تربیت.....	۲۰۹
الف) عوامل انسانی.....	۲۰۹
ب) عوامل غیر انسانی.....	۲۱۰
عوامل تربیت.....	۲۱۱
۱. وراثت:.....	۲۱۱
آثار نیکی به پدر و مادر در دنیا.....	۲۱۲
۱. زیاد شدن رزق و آبرو.....	۲۱۲
۲. توفیق موفقیت در زندگی.....	۲۱۲
۳. طول عمر.....	۲۱۲
۴. موجب نیکی فرزندان.....	۲۱۳
۵. مورد توجه ملائکه و موجب استجاب دعا.....	۲۱۳
دعای والدین در حق فرزند.....	۲۱۳
آثار اخروی نیکی به والدین.....	۲۱۴
۱. آسان جان دادن.....	۲۱۴
۲. دریافت پاداش زیاد.....	۲۱۴
۳. ثواب شهادت.....	۲۱۴
۴. وصول به بهشت و درجات بالای آن.....	۲۱۵

۲۱۵	۵. همنشینی با نیکان
۲۱۵	۲. محیط
۲۱۶	پیام آیه
۲۱۶	۳. تغذیه
۲۱۷	۴. سختی ها و شداید
۲۱۸	۵. اراده
۲۱۹	۶. دعا
۲۲۱	زمان تربیت فرزند
۲۲۳	سبکهای تربیت فرزند
۲۲۳	۱. سبک مقتدرانه (دموکراتیک)
۲۲۳	ویژگیهای خانواده مقتدر
۲۲۴	۲. سبک قدرت طلب (محتاطی)
۲۲۴	ویژگیهای خانواده قدر طلب
۲۲۵	۳. سبک تساهلی (آسان گیری یا سبک فرسسالاری)
۲۲۵	ویژگیهای خانواده تساهلی
۲۲۵	۴. سبک طرد کننده
۲۲۶	۵. سبک غافل و غیر درگیر (هرکی به هرکی)
۲۲۶	الف) سبک مقتدرانه به عنوان بهترین سبک
۲۲۶	ب) سبک غافل (غیر درگیر)
۲۲۷	مراحل تربیت
۲۲۷	مرحله اول: سیادت
۲۲۹	اصول کلی تربیت در مرحله سیادت
۲۳۰	کودک و تربیت دینی، ۳ تا ۹ سالگی
۲۳۰	مرحله دوم: اطاعت
۲۳۱	خصایص کودکان در مرحله اطاعت
۲۳۱	در مورد غریزه
۲۳۲	اصول تربیتی والدین
۲۳۳	مرحله سوم: وزارت
۲۳۵	روشهای تربیت دینی کودکان و نوجوانان

۲۳۵	الف) روش الگویی (والدین و دینداری فرزندان)
۲۳۵	جلوه‌هایی از الگوپذیری
۲۳۸	راهکارهای اساسی برای پدر و مادر الگو
۲۳۹	ویژگی‌های کودک موفق
۲۴۰	عوامل اصلی الگوگریزی کودکان، نوجوانان و جوانان از والدین
۲۴۰	دلایل نتیجه عکس در تربیت فرزندان
۲۴۲	ب) روش گفتاری
۲۴۲	روش گفتاری به شیوه‌های زیر تحقق می‌یابد
۲۴۳	ج) روش امر به معروف و نهی از منکر
۲۴۳	د) روش معصومانه
۲۴۴	ه) روش محبت
۲۴۴	راه‌های مهر رزی با فرزندان
۲۴۵	و) احترام به فرزندان
۲۴۵	راه‌های احترام به شخصیت فرزندان
۲۴۶	ز) روش تشویق
۲۴۶	آداب و روشهای تشویق
۲۴۷	ح) روش تنبیه
۲۴۸	راهکارهای اصلاح فرزندان
۲۴۹	روش علاقمند ساختن کودکان و نوجوانان به خدا
۲۴۹	راه‌های علاقمند نمودن افراد به خداوند
۲۵۰	روش ایجاد علاقه و ارتباط بین دانش‌آموزان و خدا
۲۵۰	بیان انواع ارتباط
۲۵۱	۱. ارتباط محبت‌آمیز خدا با بندگان
۲۵۱	۲. ارتباط محبت‌آمیز پیامبر ﷺ و ائمه علیهم‌السلام با اصحاب و عموم مردم
۲۵۲	۳. ارتباط محبت‌آمیز فرزندان و معصومین علیهم‌السلام
۲۵۲	۴. ارتباط محبت‌آمیز افراد جامعه با یکدیگر
۲۵۲	۵. ارتباط محبت‌آمیز مربی با دانش‌آموزان
۲۵۲	الف) ارتباط شناختی (معرفتی)
۲۵۳	ب) ارتباط عاطفی (داد و ستد عاطفی)
۲۵۳	ج) ارتباط کلامی

۲۵۳	 (د) ارتباط تشویقی
۲۵۳	 (ه) ارتباط مشورتی
۲۵۳	 (و) ارتباط الگویی
۲۵۴	 ۶. برخورد محبت آمیز پیامبر ﷺ و معصومین  با حیوانات و گیاهان
۲۵۴	 جلوه های مهربانی خدا در آیات
۲۵۵	 ۱. رحمت
۲۵۵	 ۲. رحمانیت
۲۵۵	 ۳. مودّت
۲۵۵	 ۴. تبدیل سیئات به حسنات
۲۵۵	 ۵. طبع و آشتی
۲۵۶	 ۶. پاسخ بدی با نیکی
۲۵۶	 ۷. رحمانیت - همان شمول
۲۵۶	 ۸. عام بودن رحمانیت خدا
۲۵۷	 روشها و راه کارهای ایجاد جلوه های رحمانیت خداوند در زندگی کودکان، نوجوانان و جوانان
۲۵۷	 ۱. لبیک نگفتن به آنچه که غیر حق است
۲۵۷	 ۲. دعا و عبادت
۲۵۸	 ۳. عرصه تکلیف
۲۵۸	 ۴. حسنات اخلاقی و ادب
۲۵۸	 ۵. توبه و عمل صالح
۲۵۹	 ۶. قرآن
۲۵۹	 ۷. محبت اهل بیت 
۲۶۱	 افزایش ایمان و معنویت در دانش آموزان
۲۶۱	 راه های افزایش ایمان و معنویت در کودکان و نوجوانان
۲۶۳	 راه های ایجاد ارتباط دانش آموزان با معصومین 
۲۶۳	 ۱. ارتباط عاطفی
۲۶۴	 راه های ایجاد و تقویت پیوند عاطفی
۲۶۴	 (الف) نام گذاری فرزندان به نام ایشان
۲۶۵	 (ب) هدیه دادن
۲۶۶	 (ج) دوستی با دوستان آنان و دشمنی با دشمنان شان
۲۶۶	 (د) شرکت در غم و شادی آنان

۲۶۷	۲. ارتباط علمی و شنیدن محاسن کلام آنان
۲۶۸	راه‌های ایجاد ارتباط علمی کودکان و نوجوانان با معصومین علیهم‌السلام
۲۶۸	۳. رابطه عهد و پیمانی با اهل بیت علیهم‌السلام
۲۶۹	۴. ارتباط استمدادی با معصومین علیهم‌السلام
۲۶۹	شیوه‌های ارتباط استمدادی
۲۷۰	آثار و نتایج رابطه استمدادی
۲۷۰	۵. ارتباط آرمانی
۲۷۰	شیوه‌های ارتباط آرمانی با امام زمان علیه‌السلام
۲۷۱	۶. ارتباط سیاسی
۲۷۲	راه‌های برای ارتباط سیاسی
۲۷۲	آثار ارتباط سیاسی با اهل بیت علیهم‌السلام
۲۷۲	سایر روش‌های ارتباط با معصومین علیهم‌السلام
۲۷۳	نکته
۲۷۵	راه‌های ایجاد محبت اهل بیت علیهم‌السلام در دانش‌آموزان
۲۷۸	نکته
۲۷۹	نقش نماز در تربیت
۲۸۰	شیوه‌های دعوت دانش‌آموزان به نماز
۲۸۰	۱. تبیین آثار معنوی نماز
۲۸۰	الف) جلب توجه و رضای پروردگار:
۲۸۰	ب) اجابت دعا:
۲۸۱	ج) آموزش گناهان:
۲۸۱	د) مصونیت از آلودگی به گناه:
۲۸۱	ه) محبت مردم و اعتبار اجتماعی:
۲۸۱	۲. تبیین آثار نماز در دنیا
۲۸۱	الف) گشایش روزی:
۲۸۲	ب) رفع مشکل:
۲۸۲	ج) برطرف شدن غم و اندوه:
۲۸۲	۳. نماز؛ آرامش‌دهنده روان انسان
۲۸۳	۴. تبیین آثار اخروی نماز
۲۸۳	الف) مایه آرامش در قبر:

۲۸۳	 (ب) محفوظ ماندن از عذاب دوزخ:
۲۸۳	 (ج) جواز عبور از صراط:
۲۸۴	 ۵. توجه دادن به اثرات ترک نماز
۲۸۴	 ۶. نقش خانواده در جذب فرزندان به نماز
۲۸۴	 ۷. توجه و اهمیت دادن به نماز از سوی خود والدین
۲۸۴	 ۸. معرفی الگوهای عاشق نماز
۲۸۴	 ۹. تشویق برای نیکوتر خواندن نماز
۲۸۵	 ۱۰. بیان عواقب سستی در نماز
۲۸۵	 ۱۱. آگاهی بخشیدن به فریضه نماز
۲۸۵	 ۱۲. انتخاب دوست و همنشین اهل نماز
۲۸۵	 ۱۳. باور به ارزشمند بودن نماز
۲۸۶	 سایر راه کارهای جذب دانش آموزان به نماز
۲۸۷	 چگونگی دعوت فرزندان به نماز
۲۸۹	 نقش تربیتی معاد
۲۸۹	 راهکارهای توجه دادن نوجوانان و جوانان به معاد
۲۹۰	 ۱. تفکر پیرامون معاد
۲۹۰	 ۲. محاسبه نفس
۲۹۱	 ۳. آگاهی از برخی از واقعیات
۲۹۲	 ۵. شناخت خدا:
۲۹۲	 ۶. شناخت جهان
۲۹۲	 ۷. شناخت روح و نفس
۲۹۳	 ۸. توجه به بیان صریح قرآن
۲۹۴	 ۹. توجه به آثار و عواقب معاد
۲۹۷	 آسیبهای تربیت دینی
۲۹۷	 ۱. سهل انگاری خانواده ها
۲۹۷	 ۲. آفتهای تربیتی
۲۹۸	 ۳. دوگانگی رفتار و گفتار
۲۹۹	 ۴. افراط و تفریط در محبت
۲۹۹	 پیامدهای افراط در محبت
۳۰۰	 ۵. اجبار و اکراه

فهرست مطالب ۲۱

۳۰۱	۶. خشنونت و سخت‌گیری
۳۰۱	۷. تبعیض و بی‌عدالتی
۳۰۱	۸. آسیب‌های اجتماعی
۳۰۳	عوامل دین‌گریزی کودکان، نوجوانان و جوانان
۳۰۳	۱. ناهماهنگی بین گفتار و کردار والدین
۳۰۳	۲. توقع بیش از ظرفیت
۳۰۴	۳. گناه شمردن تخلفات فرزندان
۳۰۴	۴. زیاد صحبت کردن از مکانیزم‌های تنبیهی دینی
۳۰۴	سایر عوامل دین‌گریزی کودکان و نوجوانان
۳۰۷	توصیه‌هایی برای مربیان
۳۰۷	معنویت
۳۰۸	محبوبیت
۳۰۹	آمادگی روحی
۳۱۰	کیفیت آموزش
۳۱۱	اخلاق
۳۱۳	وقار مربی
۳۱۴	تواضع
۳۱۴	رعایت شخصیت شاگردان
۳۱۵	نکات ویژه
۳۱۶	شیوه استفاده از تخته
۳۱۷	بیان و شیوه انتقال مطالب
۳۱۸	حفظ تعادل
۳۱۹	نظم و رعایت زمان
۳۲۰	مکان تدریس
۳۲۱	خصوصیات فردی
۳۲۲	خصوصیات اجتماعی
۳۲۳	شاگردان
۳۲۵	فهرست منابع

مقدمه

از وظائف مریبان و مبلغان دینی، آشنا کردن کودکان و نوجوانان با قرآن و معارف اسلامی است. از جمله راه‌های تبیین و انتقال مفاهیم دینی برای این گروه - با توجه به ویژگیهای جسمی، روحی و روانی آنان - اجرای برنامه‌های شاد و جذاب می‌باشد؛ اما با تمام تلاشی که مریبان دلسوز در این زمینه انجام داده‌اند، همچنان کم‌تر متنی به چشم می‌خورد که انتقال‌دهنده شیوه‌های جذاب و موفق آنان در اجرای برنامه‌ها باشد.

از سوی دیگر، بسیاری از مریبانان معتمد برای تنوع بخشیدن و ایجاد جذابیت در کار خود، بیش‌تر از معماها، شوخیها، ضرب‌المثلها، و... استفاده کرده و کم‌تر از آیات و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) بهره می‌گیرند، در حالی که هدف از اجرای این گونه برنامه‌ها، انتقال مفاهیم قرآنی و روایی بوده و ایجاد تنوع و جذابیت، تنها، راهی برای این امر است. اما یکی و رفع خستگی است، آن هم به گونه‌ای که با فضای آموزش معارف دینی مغایرت نداشته باشد.

گرچه امروزه استفاده از بعضی روشهای سنتی همچنان از جاذبه لازم برای جذب مخاطب برخوردار است؛ اما جذاب‌تر ساختن آموزه‌های دینی و تولید روشهای جدید، برای پوشش افزون‌تر گروه‌های مختلف مخاطبان و استفاده از راهکارهای عملی برای جذب و هدایت افراد، ضرورت بیش‌تری یافته است.

معاونت تبلیغ و آموزشهای کاربردی حوزه‌های علمیه، با تأسیس اداره مطالعات و پژوهشهای تبلیغی و با هدف پژوهش برای نوآوری و طراحی قالبها و سبکهای نو جهت آموزش مریبان و تربیت دینی نوجوانان و جوانان و تغذیه فکری آنها و بسترسازی مناسب، توانسته است تعدادی از کارشناسان تبلیغ را در این زمینه فعال نموده، به نتایج قابل قبولی دست یابد. کتاب «جذاب

سازی کلاسهای دینی کودکان و نوجوانان»، یکی از دستاوردهای این مجموعه است که بعد از ۱۴ نوبت چاپ توسط انتشارات مرکز مدیریت حوزه های علمیه و یک نوبت نیز توسط اداره امور مساجد کشور، این بار با تجدید نظر، ویرایش جدید و اضافاتی پیرامون مباحث آموزشی و تربیتی، ارائه می گردد.

لازم به ذکر است، محتوای کتاب توسط استاد و پژوهشگر بزرگوار، حجت الاسلام والمسلمین محمد اسماعیلی مبارکه آماده شده و مطالب آن بارها توسط این استاد گرامی در رشته تخصصی تبلیغ تدریس شده است.

بدیهی است استفاده از تجربیات مریبان و مبلغان ارجمند، همکاران ما را برای ارائه طرحها و سبکهای جدید تریاری خواهد داد. البته شیوه ای که اکنون ارائه می شود، ابتکاری است، بنابراین، از ضعف و خطا مبرا نیست، توصیه های مریبان محترم به اصلاح روند فعالیتها کمک خواهد کرد.

اینجانب بر خود لازم می دانم از زحمات ایشان و سایر همکاران بزرگوارشان، مخصوصاً مدیر محترم اداره مطالعات و پژوهشهای تبلیغی جناب حجت الاسلام والمسلمین محمد غلامرضایی قدردانی نمایم. همچنین، از تمام کسانی که با نوشته ها، تجربه ها و اندیشه های خود به این حرکت کمک کرده اند تقدیر و تشکر نموده، پاداش اجرایی برای آنان مسئلت نمایم.

محمد حسن نوری

معاون تبلیغ و آموزشهای کار و پژوهشهای علمیه

پیشگفتار

مربیان، متفقدان که اشکال عمده برخی از برنامه‌های مخصوص نوجوانان و جوانان سه چیز است:

۱. محتوای ضعیف، نامرتب بودن مطالب ارائه شده؛^۳ روشمند نبودن محتوا. مجری قوی و توانمند کسی است که محتوایی غنی، سودمند، جالب، سازنده و نو را در قالبی پیوسته، مرتبط، منسجم و روشمند ارائه کند زیرا ضعیف بودن محتوا حاصلی جز هدر رفتن وقت و نیرو نخواهد داشت و نامرتب بودن مطالب موجب می‌شود حتی مربیان دارای معلومات قوی و دانسته‌های فراوان، هنگام روبه‌رو شدن با نوجوانان و جوانان نداند از کجا باید شروع کرد. به علاوه، قرار دادن هر مطلب در جای خود و تنظیم نظم مجموعه سخن، یک هنر است. امام علی (ع) می‌فرماید: «أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا زَانَهُ حُسْنُ النِّظَامِ وَفَهْمُهُ الْخَاصُّ وَالْعَامُّ»^۱ بهترین سخن آن است که نظام نیکو آن را آراسته باشد و خاص و عام آن را بفهمند. با این تشبیه می‌توان اجرای یک برنامه و کلاس خوب و بد را این گونه بیان کرد:
- کلاس و اجرای خوب، مثل ترتیب ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ (مرتب)؛
- کلاس و اجرای بد، مثل ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ (بی‌ترتیب و با تکرار)؛

مراحل برنامه

اسکلت و چارچوب برنامه‌های جامع برای کودک و نوجوان، از چهار مرحله تشکیل می‌شود

که در نهایت به تفایم شایسته و ترتیب مناسب مباحث منتهی خواهد شد. در اینجا نمای کلی هر یک از مراحل را آورده و تبیین و توضیح آنها را به محل خود موکول می‌کنیم.

۱. شروعها

در پنج دقیقه اول برنامه باید با شگردهای مختلفی مخاطب را جذب کرد. نحوه شروع برنامه در همراهی مخاطب اهمیت ویژه‌ای دارد که می‌تواند با بسم الله، بیان نعمتها، پرسش، نکات اخلاقی، تشبیهات، همخوانی سوره، سلام و احوال‌پرسی و یا خواندن شعر باشد. برای این مرحله، شیوه‌ها، شرایط شروع با هر یک از موارد یاد شده را در مباحث بعدی توضیح خواهیم داد.

۲. روشها و قالبهای ارائه مباحث دینی

در مرحله دوم، پیام اصلی ارائه می‌شود. رای این مرحله شیوه‌های متنوع از جمله آیات، روایات، آداب و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)، مباحث تربیتی و اعتقادی، مباحث کارگروهی، قالبهای ارائه احکام (مثل قالبهای هوشی، داستان، عمل به احکام، سوال و جشن تکلیف) را توضیح خواهیم داد.

۳. ایجاد تنوع و رفع خستگی

در مرحله سوم، فرض بر این است که مخاطبین خسته شده‌اند و باید خستگی آنها را زدود. بنابراین، مرحله قالبهای متنوع رفع خستگی مثل مسابقات، منتهای ادبی، میان پرده‌ها و اشعار را معرفی خواهیم کرد.

۴. تکالیف و دعا

در این مرحله فرض بر این است که کلاس تمام شده و باید برای روز بعد تکلیف داد و دعا کرد. شیوه‌های ارائه تکلیف مثل توزیع برگه‌ها، حدیث با تصویر مناسب، تهیه مسابقات، عمل به احکام و انجام تکلیف ابتکاری و نیز شیوه‌های دعای متناسب با هر قشر و گروه از مخاطبین، از

قبیل گله‌ها و پرندگان، الفاظ زیبا، اشیاء اطراف، نکات اعتقادی و دعا‌های وارده مثل دعای امام زمان (عج) را تبیین خواهیم کرد.

از جمله ویژگی‌های این روش این است که صرفاً به سخن گفتن در یک جمع اکتفا نشده؛ بلکه به برانگیختن افراد نسبت به انجام یک کار یا بازداشتن آنها از یک عمل توجه شده است. با اجرای این روش کودکان و نوجوانان دارای انگیزه «عمل» یا «ترک عمل» خواهند شد. مثلاً کودک و نوجوان به انفاق، کار، تحقیق، خدمتگذاری، ایثار و... برانگیخته شده و یا از اموری همچون گناه، تنبلی، ترس و عقب‌نشینی دست خواهد کشید.

بخش دوم: تربیت دینی

از جمله ویژگی‌های این بخش، کمک به مربیان و والدین جهت تبدیل و تأثیر باورهای دینی دانش‌آموزان به عمل و علاقه‌مند نمودن آنها به خدا، افزایش ایمان و معنویت و ایجاد انگیزه در اطاعت و عبادت خدا، ایجاد ارتباط با محمد مصطفی (ص) و افزایش محبت آنها به ائمه (ع) می‌باشد.

موفقیت مربی در به کارگیری این سبک، مشروط به داشتن توانایی‌های زیر است:

۱. آشنایی با معارف گسترده دین: هرچه مربی با معارف دینی (آیات، روایات و احکام) آشناتر باشد، میدان سخن و بیان برای او بازتر خواهد بود.
۲. آگاهی از روحیات کودکان، نوجوانان و جوانان و «کششها»، «گرایشها» و زمینه‌های «اثرپذیری» و شیوه‌های «اثرگذاری» بر آنها که دانش روانشناسی و تکنیک‌های مفیدی در این زمینه ارائه می‌دهد؛

۳. تسلط بر ادبیات و آگاهی از اشعار، ضرب المثله‌ها، تمثیلات و توان استفاده به موقع از این شیوه؛

۴. شناخت زمان؛ از آنجا که نیازهای کودکان و نوجوانان در هر عصر و شرایطی متفاوت است، مربی موفق کسی است که با درک بهتر نیازهای آنان، برنامه‌ای مفید و جهت دهنده و مرتبط با زمینه‌های موجود تهیه، تنظیم و اجرا کند؛

۵. توانایی جلب توجه کودکان و نوجوانان به مطالب، با به کارگیری آداب و فنون کلاس‌داری؛

۶. توان تأثیرگذاری از راه تحریک عواطف و برانگیختن نفوس کودکان و نوجوانان؛

۷. توانایی اقناع و باوراندن مسئله؛ قانع کردن جوانان نیاز به استفاده از برهان و دلیل دارد؛ ولی کودکان و نوجوانان با جلب کردن توجه آنان به سخن، مطالب را خواهند پذیرفت، البته مطالب ارائه شده به این گروه نیز باید مستند و مستدل (واقعی) باشد؛ ولی بیان دلیل و برهانهای طولانی و خشک برای آنها خسته کننده و غیرضروری است.

جهت اجرای برنامه‌های شاد و جذاب برای نوجوانان و جوانان روشهای زیادی وجود دارد. آنچه در این نوشتار مطرح می‌شود، یکی از این روشهاست که با عنوان روش «تنظیم محتوا» ارائه می‌گردد.

محمد اسماعیلی مبارکه